

Анђела Д. ПРОТИЋ
Јована С. СТОШИЋ
Педагошки факултет у Врању
Универзитета у Нишу

УДК 316.613.4:172.12
- прегледни научни рад-
DOI: 10.5937/gufv2401059P

МЕТОДИЧКЕ МОГУЋНОСТИ У РАЗВОЈУ РЕЗИЛИЈЕНТНОСТИ УЧЕНИКА РАЗРЕДНЕ НАСТАВЕ

Сажетак: *Резилијентност представља способност појединца да се успешно носи са изазовима, теškoћама и стресом, што је посебно важно за ученике разредне наставе данас. Она је у тесној вези са осталим карактеристикама ученика овог узраста, укључујући когнитивне, емоционалне и социјалне, које су такође предмет анализе у овом истраживању. Бројне су методичке могућности за унапређење резилијентности, чиме се доприноси развоју менталне стране личности ученика спремних за изазове будућности.*

У настави српског језика акценат је на вредним литерарним текстовима који подстичу оптимизам, емпатију, аналитичко и критичко мишљење, док се у настави математике акценат ставља на примену игара и колаборативне активности, чиме ученици уче да превазилазе комплексне проблеме и несигурност. Добро одабраним садржајима ствара се подстицајно окружење у коме се развија самопоуздање и позитиван став ученика према учењу, али и животу. Циљ рада је да се укаже на значај и вредност развоја резилијентности код ученика разредне наставе кроз разноврсне методичке могућности, што доприноси свеобухватном развоју њихове личности и припреми за успешно превазилажење изазова у савременом и будућем друштву.

Кључне речи: *резилијентност, оптимизам, самопоуздање, српски језик, математика.*

*Када мислите да је нешто тешко,
заправо се не трудите довољно.
Будите позитивни.
Непознат аутор*

Увод

Свака животна фаза носи специфичне и комплексне промене, индивидуалне доживљаје, као и утицаје из околине у којој човек живи. Поставља се питање колико људи током одрастања развијају отпорност, стабилност, разумевање својих и поступака других људи, а све са циљем да отпорност позитивно утиче на квалитет живота. Постизање добрих исхода упркос

неповољним околностима и ризицима може се описати као одржавање истог нивоа исхода или брз опоравак након тешкоћа или изазова (Masten, 2001; Netuveli, Wiggins, Montgomery, Hildon & Blane, 2008; Cohen & King-Kallimanis, 2011: 314), а то је управо резилијентност.

Платонова алегорија о кочијашу који контролише и управља коњима, од којих је један племенит а други непослушан, симболизује различите аспекте људске природе (Shanker, 2012: 119). Ова алегорија нас упућује на то да способност контролисања и усмеравања импулсивних и рационалних аспеката душе може бити кључна за развој издржљивости и самопоуздања. Управљање овим аспектима је слично управљању сопственим емоцијама и реакцијама у суочавању са изазовима, што је основа за резилијентност. Кроз ову алегорију, деца могу научити како да развију самоконтролу и оптимизам, као и како да прихвате своје слабости и предности у циљу успешнијег превазилажења животних препрека.

Аутори (Anđelković & Zubić, 2014: 154) истичу да резилијентност подразумева низ психолошких карактеристика и механизма који омогућавају особи да се суочи са животним изазовима, међу којима је и „способност и вештина да своје проблеме види као изазов и могућност за раст и развој“. Перспектива и начин размишљања појединца у суочавању са животним изазовима су од изузетне важности. Уместо да проблеме доживљавају као непремостиве препреке, резилијентни појединци их виде као прилику за учење и лични развој. Овај начин размишљања је посебно важан за ученике млађег школског узраста, који тек уче како да управљају својим емоцијама и реакцијама на тешке ситуације, било у настави било у животу. Капацитет за брз и ефикасан опоравак снаге и духа, суочених са недаћама, уско је повезан са снажним осећајем вокације, самоефикасности и мотивацијом за подучавање, што је од суштинског значаја за подстицање постигнућа у свим аспектима живота ученика (Day & Gu, 2007: 1302).

„Морамо поштовати њихове осећаје, дати им на знање, на пример, да је у реду да се осећају љутито, тужно или збуњено због промене која им се догађа у животу. Морамо подстицати развој њихових вештина давањем реалних похвала, без икаквих ограда, и бројним, безусловним загрљајима“ (Пламер, 2011; Durbek, 2016: 39).

Досадашња истраживања о резилијентности код деце

У почетним истраживањима резилијентности деце фокус је био на препознавању ризичних и патолошких фактора са којима се деца суочавају током одрастања (Werner & Smith, 1982; Cowen, 1996; Kerovec, 2024: 11). Савремена истраживања истичу значај примене различитих педагошких метода и приступа у процесу подстицања и развоја резилијентности код деце (Resnick, Gwyther & Roberto, 2011; Kiswarday, 2014; Drljić & Kiswarday, 2016; Drljić, Štemberger & Kiswarday, 2019; Šindić & Vodopivec, 2021: 2), што указује на потребу за систематским и дугорочним радом на овом сложенем образовном задатку.

Истраживања резилијентности код деце разликују се од истраживања код одраслих, јер деца имају ограничене капацитете за стицање самосталности и развој позитивне отпорности. Деца, за разлику од одраслих, немају развијене когнитивне, социјалне и емоционалне вештине, које су кључне за развој резилијентности. Њихов капацитет за самостално сналажење у тешким ситуацијама и превазилажење изазова зависи од низа фактора, као што су биолошки фактори, утицај породице, школе, пријатеља и низа других. Због тога је ученицима неопходно вођење и подршка од стране учитеља како би изградили позитивне стратегије суочавања са тешким ситуацијама у свом окружењу.

Нека истраживања су показала да су ученици спремни да напорно раде уколико имају константну подршку наставника и вршњака (Goodenow, 1993; Wentzel, 1994; Suzić, 2008). *Rescur* је међународни европски пројекат усмерен на унапређење отпорности деце узраста од 4 до 12 година, дакле деце предшколског и школског узраста. Спроводили су га универзитети шест европских земаља: Малте, која је била главни координатор пројекта, Хрватске, Грчке, Италије, Португала и Шведске. Пројекат је трајао три године и постојало је 6 главних тема, и то: „развој комуникацијских вештина; успостављање и одржавање здравих односа; развијање позитивног мишљења; развој самоодређења; изградња сопствене снаге; претварање изазова у прилике“ (Cefai, Miljević-Ridički, Bouillet, Pavin Ivanec, Milanović, Matsopoulos, Gavogiannaki, Zanetti, Cavioni, Bartolo, Galea, Simões, Lebre, Caetano Santos, Kimber & Eriksson, 2015: 2). Овакво темељно обухватање различитих аспеката дечијег развоја указује на то да је улагање, било у предшколски или млађи школски узраст, од суштинског значаја за изградњу снажне, самосвесне и адаптивне личности.

Значај резилијентности за ученике млађег школског узраста

Кренувши од најранијих дана у детињству, па до школског доба, важно је развијати резилијентност код ученика, како би били способни да се ефикасно носе са препрекама и проблемима, без елиминисања свих ризика током одрастања. Усвојени начини реаговања и суочавања са стресним догађајима из раног детињства у великој мери утичу на каснији развој и ношење са животним недаћама, проблемима и стресом (Višnjić Jevtić, 2019: 135).

Пример са чашом у којој би песимиста рекао: *Чаша је упола празна*, а оптимиста: *Чаша је упола пуна*, указује на то да развијање оптимистичког погледа на свет код деце може помоћи бољем превазилажењу препрека и изграђивању самопоуздања. Савремено дете се свакодневно суочава са тешким животним ситуацијама, почев од школских обавеза, слабих оцена, тешких и опаких болести, губитка или развода родитеља, промене друштвене средине у којој живи, вршњачког насиља, сиромаштва и економских потешкоћа, културне и језичке баријере... Значај резилијентности огледа се

у способности појединца да се успешно прилагоди изазовним и тешким ситуацијама. Резилијентност не обухвата само начин на који реагујемо на конкретну стресну ситуацију, већ и како се сналазимо са пратећим физичким, психолошким и социјалним изазовима. Она се може развити, увежбати и унапредити. Особе које имају изражену резилијентност тешку ситуацију сагледавају као тренутну кризу, пре него као непремостиву трагедију. Полазећи од малих корака, уместо очајавања и инерције, резилијентне особе предузимају конкретне акције, не губећи из вида да излаз увек постоји.

Ученици млађих разреда основне школе пролазе кроз један од кључних стадијума развоја (Пијаже и Инхелдер, 1978), конкретно-оперативни стадијум, који обликује њихову будућност и утиче на школско постигнуће, когнитивни и социјални развој и емоционално благостање. Код њих се способности апстрактног мишљења, аналитичког приступа и решавања проблема постепено развијају. Наведено омогућава разумевање сложених концепата, што ученицима омогућава да боље разумеју и управљају ситуацијама које су ван њиховог непосредног искуства. Такође, ученици уче како да анализирају ситуације, идентификују узроке и последице, примењују научене стратегије за решавање проблема.

Управо због тога развој резилијентности у раним годинама има изузетан значај. Резилијентност омогућава ученицима да се лакше прилагоде променама и да изазове, било у учењу или социјалним односима, превазиђу на конструктиван начин. Она такође помаже да ученици развију стратегије за решавање проблема и суочавање с изазовима на конструктиван начин. Резилијентни ученици имају већу мотивацију за учење, боља школска постигнућа и мање шансе да одустану од школе. Такође, имају боље односе с вршњацима, мање су подложни вршњачком насиљу и конфликтима, те су склонији успостављању позитивних односа. Резилијентност помаже ученицима да изграде емоционалну отпорност и самопоуздање; такви ученици имају веће самопоштовање јер су свесни својих способности и верују да могу превазићи потешкоће. То им омогућава да се осећају сигурније и спремније за изазове који их чекају.

Недостатак резилијентности може довести до различитих негативних исхода код ученика, као што су: ниско самопоуздање, потешкоће у доношењу одлука, повлачење из друштвених активности, изражена осетљивост, проблеми у понашању, академски неуспех и др. Радом на развијању резилијентности код ученика може се деловати превентивно против ових негативних исхода.

У дететовој природи је радозналост и жеља за сазнавањем, а улога школе и образовања јесте да обезбеди услове и организује наставу тако да та жеља с временом не ослаби и угаси се под утицајем претерано крутог наставног плана и програма који ремети детињи сопствени ритам и брзину учења (Миочиновић, 2002). Зато је у члану 8 *Закона о основном образовању и васпитању* наглашена важност „обезбеђивања подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика; пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрас-

том, развојним потребама и интересовањима; развијање позитивних људских вредности” (*Службени гласник РС*, бр. 55/2013, 101/2017, 10/2019, 27/2018 - др. закон, 129/2021 и 92/2023). Уколико се ради посвећено на овим предлозима, онда ће учитељи имати добру основу за формирање стабилне, издржљиве личности ученика, који ће успешно превазилазити бројне проблеме, непријатне ситуације и моћи да наставе даље, верују у себе и своје боље сутра.

Резилијентност и карактеристике ученика млађих разреда основне школе

Личност чини јединствена комбинација особина које се непрестано развијају „унутар појединаца који су организовани релативно трајно, и утичу на интеракције и адаптације појединца на интрапсихичко, физичко и друштвено окружење“ (Larsen & Buss, 2007: 4; Tatalović Vorkapić i Jelić Puhalo, 2016: 206). На развој личности утичу међусобно повезани фактори наслеђа, окружења и индивидуалних активности. Дете, током развоја, до одређеног степена бира шта ће из окружења прихватити. Одрастањем постаје способније да то чини свесно и намерно. Сам процес диференцијације и интеграције омогућава детету да изгради унутрашње ресурсе и социјалне вештине које су основа за резилијентност, чинећи га способним да се суочи са захтевима околине и успешно управља тешким и изазовним ситуацијама.

Америчко удружење психолога (Profaca, 2016; Višnjić Jevtić, 2019: 134) даје важне смернице за подстицање отпорности детета. Неке од њих јесу: подржавање детета у стварању пријатељских односа и развоју вештина емпатије и разумевања других; охрабрење детета да се усмери и на друге активности, осим оних које га тренутно брину, омогућавајући му да се одмакне од свакодневице; охрабрење детета у постављању циљева и достизању успеха „корак по корак”; подржавање детета у позитивном виђењу себе и развоју поверења у себе и своје одлуке и др.

Једна од важнијих особина која утиче на резилијентност јесте оптимизам. Оптимизам се може дефинисати као „смислени став који може позитивно утицати на друштвени живот, рад и здравље... То је начин гледања на живот који подстиче прихватање конструктивних и реалних решења“ (Аноли, 2008: 9; Кацпшак, 2015: 86). Представља очекивање позитивног исхода у већини ситуација, а оптимистични људи углавном верују да ће им се десити добро, позитивни су. Њихова позитивна очекивања нису ограничена само на одређена понашања или ситуације. У том смислу, треба настојати да ученици науче како да контролишу своје негативне емоције (Bradley, 2000; Shanker, 2012: 120).

Поред оптимизма, важни су самопоуздање, способност регулисања емоција и стреса, флексибилност у суочавању са променама, што ученике чини спремнијим да се брже опораве и врате у сигурније, стабилније и мирније психичко стање. Самопоуздање омогућава ученицима да верују у своје способности и да остану мотивисани упркос изазовима. То укључује

и позитивно вредновање себе и веровање у сопствене способности (Видановић, 2006). Ученици са високим самопоуздањем су спремнији да преузму ризике и покушају изнова, што доприноси њиховом менталном расту и развоју. Када се суоче са неуспехом, њихово самопоуздање им омогућава да не одустану, већ да наставе са напором, учећи из својих грешака и јачајући своје вештине. Поверење у себе је од суштинске важности за развој резилентности, јер им помаже да се брже опораве од тешких ситуација и да извуку поуке које ће им користити у будућности.

„Избор циља, интересовање, мотивација, радозналост, когнитивна флексибилност“ (Shanker, 2012: 120) битни су за регулисање емоција. Флексибилне особе не застају пред препрекама, већ траже различите начине како да се носе са новонасталим ситуацијама. Флексибилност ученика омогућава им да промене своје приступе и стратегије учења у складу са захтевима задатка или окружења. На пример, ученик који је навикнут на одређени начин решавања проблема може да примени нове технике или да се прилагоди захтевима тимског рада. Кроз развој флексибилности ученици уче да преиспитају своја уверења и претпоставке о томе како треба да реагују на одређене ситуације. Оно што омогућава ученицима да преобразе негативне емоције, као што су страх или разочарење, у конструктивне акције и решења јесте способност регулисања емоција и стреса. Емоције нису нешто што ученици и наставници могу или треба да оставе пред вратима учионице, већ су оне део вербалне и невербалне комуникације ученика у школи. Можемо их дефинисати и као „кретање, покретање или узбуђено стање као резултат одређене ситуације која је за личност значајна или је последица неког унутрашњег менталног стања“ (Станковић, 2007: 19).

„Резилентне особе имају већи капацитет за адаптацију“ (Masten & Tellegen, 2012; Ђордић, 2020: 109), због тога су ученици који развију ову способност спремнији да се прилагоде новим условима и ситуацијама, било да се ради о изненадним променама у школском распореду, непредвиђеним задацима, тестовима или личним изазовима. Већ је у деветнаестом веку Дарвин говорио о “отпорности у смислу способности ефективне адаптације у променљивом окружењу“ (Darwin, 1859; Kerovec, 2024: 11).

Будућност друштва зависи од тога да ли ће деца постати способни и продуктивни чланови заједнице. Данас се велики број деце суочава са одређеним тешкоћама или неједнакостима, па разумевање процеса који омогућавају њихово превазилажење постаје кључно. Сврха у животу и усмереност на будућност обухватају широк спектар карактеристика које деци служе као заштитни фактор. Ове карактеристике укључују здрава очекивања, посвећеност циљу, интензивну мотивацију за постигнућа, сталну жељу за учењем, упорност, наду, оптимизам и друге сличне квалитете (Гајшак, 2020: 15).

Социјални развој такође има посебно значење у животу ученика овог узраста. Зато се у оквиру *Правилника о стандардима квалитета рада установе (Службени гласник РС - Просветни гласник, бр. 14/2018 и 1/2024)* наглашава да се „у школи организују програми/активности за развијање социјалних вештина (конструктивно решавање проблема, ненасилна комуни-

кација...)“. Виготски истиче да је за децу природно окружење друштвено обликовано, те да је социјална средина нужна за психосоцијални опстанак детета. На развој резилијентности деце утичу и родитељи, старатељи, као и остали чланови породице, тачније њихове карактеристике које се најчешће односе на њихово понашање, опхођење, способности, вештине, а нарочито социјалне вештине. Квалитет односа који се успостављају међу члановима породице, а поготово са децом, драгоцени су за њихов емоционални и социјални развој. Да би се деца зближила са родитељима, стекла поверење и осећала ослонац, родитељи морају разумети њихове потребе, правремено реаговати и неговати добре односе, пуне љубави и подршке. „Квалитет односа детета и родитеља одређује и квалитет односа који дете успоставља у новим друштвеним оквирима, у каснијим периодима, а уједно одређује и његово понашање“ (Maurović, 2015; Серапес, 2016). Изузетно је важно да родитељи буду поуздани, да деци пружају сигурност јер ће онда, када се десе проблеми и јаве теже ситуације, деца имати коме да се повере, од кога да потраже савет, помоћ, што је један од важних заштитних фактора који утичу на резилијентност деце.

„Породица представља примарно место у коме се појединац развија, али школа има могућност и обавезу да формира целокупну личност ученика“ (Нинковић, 2009; Ђорђевић, 2020: 86). Школа игра велику улогу у мотивисању и подстицању ученика да учествују у многобројним активностима у којима могу пронаћи себе у складу са својим интересовањима и способностима, при чему те активности треба да им пружају задовољство. Уколико ученици од учитеља добијају афирмативне и позитивне поруке, као што су речи хвале за успех на неком спортском такмичењу, помоћ пријатељу при решавању домаћег задатка, успешно савладано читање и писање или одлично урађен колаж, њихов осећај према будућности постаће оптимистичнији и светлији.

Образовањем се мора тежити ка целовитом развоју ученика и неговању свих вештина, ставова и знања неопходних за успешно функционисање у савременим, захтевним и турбулентним друштвеним околностима. Савремено доба намеће потребу за новим кључним компетенцијама у којима су тесно срасли знање и умење са ставовима, емоцијама и вредностима. Знање без моралности, дара за емпатију, познавања себе и других, као и без социјалних вештина и умења, способности за успостављање сарадње са другима не само да нам није потребно већ може бити и опасно (Schonert Reichl & Hymel, 2007).

Методички приступ развоју резилијентности код ученика у настави српског језика

Методички приступ развоју резилијентности код ученика млађих разреда основне школе захтева систематичан и разноврстан приступ, који обухвата различите наставне методе и активности. Овакво планирање и имплементација наставних активности помажу у формирању отпорних, самопоузданих и емотивно јачих ученика, спремних да се суоче са животним изазовима и успешно их превазиђу.

У настави српског језика у млађим разредима основне школе важни су садржаји и дидактичко-методичка апаратура, као што су питања, задаци и активности које подстичу менталну флексибилност ученика, попут критичког мишљења о текстовима, креативног писања, интерпретације, илустрације текстова и сл. Поред тога, интегришући социјално-емотивно учење у наставу српског језика, може се допринети развоју разумевања и емпатије ученика према другима, што ученицима помаже да ефикасно реагују на конфликтне ситуације и изазове у комуникацији. Оваквим интегративним приступом подстичемо ученике да примењују стечена знања и вештине у свакодневном животу, што је од кључног значаја за њихову отпорност, издржљивост и дугорочни успех.

Током првог разреда поједини ученици имају тешкоће у савладавању читања. Ученици немају могућност избора и виде своје потешкоће као знак да никада неће научити да читају. Резилијентни ученици, уз подршку учитеља и родитеља, могу приступити овом изазову као прилици да развију нове вештине. Учитељ и родитељи могу им пружити додатну подршку кроз индивидуалне часове или коришћењем забавних и интерактивних метода учења, што ће им помоћи да постепено побољшају своје способности читања. Овај процес пружања подршке од стране наставника али и родитеља ће, осим помоћи у развоју вештина читања, показати ученику да је упорност битна и да труд и рад воде до успеха. Један од начина је и предлог занимљивих текстова за читање, прилагођених њиховом узрасту, интересовањима и потребама. Дело *Принцеца/Чудовиште* Славка Прегла, кроз занимљиву причу и живописне ликове може ученицима показати важност савладавања страхова и прихватања изазова. Овај текст, намењен деци узраста 6–7 година, нуди наративну структуру која је погодна за рано читање, док истовремено подстиче на размишљање о различитим емоцијама и реакцијама на препреке. Слично томе, *Чудовиште у Зекиној шуми* Симеона Маринковића такође омогућава деци да се суоче са страхом и несигурношћу кроз узбудљиву причу, и тако развију важне особине попут упорности и оптимизма. Ова књига је посебно погодна за ученике који се сусрећу са тешкоћама у читању јер пружа подршку кроз наратив који је истовремено забаван и едукативан. За ученике који су на путу да савладају читање *Збркана бајка* Ирене Тиодоровић може послужити као одличан текст за унапређивање способности препознавања образаца у причама, што је важан део процеса учења читања. Ако ученик осећа нелагодност, пре читања наглас свог писменог рада учитељ му може предложити да прво вежба гласно читање у мањој групи или са паром вршњака како би се осећао сигурније, што ће смањити трему и тензију, али и градити поверење у сопствене способности. На тај начин се јача резилијентност ученика.

Читајући, али и анализирајући различите књижевне текстове, ученици развијају флексибилност у мишљењу и прилагођавању различитим ситуацијама. Учитељ може организовати групне дискусије о трансформацијама и прилагођавањима ликова у следећим бајкама: *Принцеца на зрну*

грашка Ханса Кристијана Андерсена, када принцеза преузима иницијативу у промени своје судбине и носи се са изазовима који су пред њом; *Хаос у породици Калман* Славка Прегла, у којој чланови породице кроз сарадњу и флексибилност успешно превазилазе свакодневне изазове и кризне ситуације учећи се прилагођавању и решавању проблема; *Алиса у земљи чуда* Луиса Керола, у којој се Алиса суочава са разним неочекиваним ситуацијама на свом путовању кроз чудесни свет, при чему развија способност да се прилагоди новим околностима и препрекама; *Пепељуга*, бајка о упорности и веровању у себе, где главна јунакиња савладава тешке услове и успешно се носи са непријатним променама у свом животу, мудрим поступцима и снагом карактера превазилази изазове. Ученици могу написати кратак састав или илустровати призоре који приказују алтернативне реакције ликова на промене, што ће их подстаћи да размишљају о различитим могућностима.

Вештина решавања проблема код ученика у настави српског језика може се постићи анализом поступака ликова из различитих прича, бајки, басни, епских песама. На пример, ученици могу помоћу истраживачких задатака да идентификују проблеме са којима се ликови суочавају и да предложе различита решења. Приликом обраде епске народне песме *Стари Вујадин*, ученици могу да истраже различите изазове са којима се сусрео Вујадин и пронађу начине на које је решавао различите проблеме. Једна од проблемских ситуација јесте када Вујадина и његове синове затварају Турци Лијевљани, што представља изазов за њих јер су приморани да се суоче са мучењем и губитком слободе. Анализирајући како је Вујадин реаговао на ову ситуацију, какве је стратегије користио да заштити себе и своју породицу, како је морао да развије план бекства или одбране, ученици истражују његову моралну и физичку снагу, као и његове одговоре на захтеве и запиткивања Турака. Размишљајући о његовим проблемима и препрекама, ученици ће несвесно промишљати о неким својим тежим ситуацијама. Притом, могу да предложе алтернативна решења која би Вујадин могао да користи.

Обрадом Езопове басне *Лав и миш* ученици могу размишљати о опасној ситуацији у којој се миш нашао, али и о томе како је на крају миш спасао лава. Могу да анализирају шта је било проблематично у овој ситуацији и како је миш пронашао решење. У бајци Ханса Кристијана Андерсена *Ружно паче*, паче је изгледало и осећало се другачије. Остале животиње су негативно реаговале на његов изглед. Разматрајући различите стратегије које је паче користило да се носи са тим изазовима, ученици развијају способност да анализирају ситуације, разматрају различите перспективе и проналазе креативна решења, што је кључно за њихово јачање отпорности и способности сналажења у новим ситуацијама.

Пример за развијање оптимизма код ученика на часовима српског језика може бити прича *Ја сам био срећно дете* Драгомира Ђорђевића. Главни лик у овој причи, иако се сусреће с разним тешким ситуацијама током одрастања, задржава позитиван став и верује у боље сутра. Одрастањем у скромним условима и суочавањем са многим материјалним недостацима

увек налази начин да се радује ситним стварима, попут игре с друговима или откривања лепоте природе. На пример, чак и када нема довољно играчака, показује оптимизам кроз креативну игру са предметима које има на располагању, верујући да ће његово детињство, без обзира на тешкоће, бити срећно и испуњено. Ученици могу илустровати делове приче у којима јунак показује оптимизам, што ће их подстаћи да размишљају о важности позитивног приступа животним изазовима.

Један од ефективних начина за јачање самопоуздања ученика у настави српског језика је кроз активности креативног писања и јавних презентација, као и кроз организовање пројекта у којем ученици могу писати кратке приче или песме на тему по њиховом избору, а затим читати своје радове. Током процеса писања ученици могу делити своје идеје и нацрте у малим групама, што им омогућава да добију повратну информацију и охрабрење од својих вршњака, чиме се значајно повећава њихово самопоуздање. Вежбе јавног наступа, као што је рецитовање или глума, уз смернице и подршку учитеља, помажу ученицима да се осећају сигурније и припремљеније за презентовање својих радова пред разредом. Овакав приступ у настави српског језика помаже ученицима да своје идеје и мисли презентују с већом сигурношћу, чиме се јача њихово самопоуздање и способност да се суочавају с различитим животним изазовима.

Методички приступ развоју резилијентности код ученика у настави математике

Ученици млађих разреда основне школе у настави математике формирају математичке појмове. Сам приступ формирању треба бити организован на такав начин да ученици увиде да математика не постоји сама по себи, већ да математички појмови одражавају везе и односе међу предметима који их окружују.

Математичка писменост је пресудна за решавање свакодневних животних ситуација, као што су стицање на време, плаћање рачуна, коришћење мапа, читање распореда и табела, разумевање датума истека, процена трошкова, разумевање околног простора и односа у њему итд. Кроз учење покретом деца имају могућност да усвајају знања кретањем у простору, док методама игре развијају различите мисли, осећања и идеје. Ово позитивно утиче на критичко мишљење, фонд речи, као и на способност анализирања и спретност у решавању проблема. На пример, замислите ученика трећег разреда који има тешкоће у савладавању геометрије. Резилијентни ученик уз помоћ учитеља и родитеља, применом различитих метода, кроз игру и активности чија је сврха укључивање у математичко размишљање и решавање проблема, неће одустати од процеса усвајања садржаја из геометрије. На овај начин ученик развија самопоуздање, самосвест, као и мотивацију и конструктивни приступ решавању проблема.

Поред тога што математика утиче на решавање проблема, развој самосталности, самопоштовања, она као предмет утиче на развијање отпорности и адаптације у тешким животним ситуацијама. Вежбе дисања и бројања користе се како би помогли ученику да се опусти. Бројањем и дисањем смирујемо тело, правилно дишемо и усвајамо знање о бројевима. На овај начин ученик помоћу вежбе дисања у различитим животним ситуацијама развија отпорност на дату тешку ситуацију. Математика нам пружа више начина за развијање резилијентности код деце школског узраста.

Флексибилност као још једна од важних карактеристика резилијентних ученика може се применити приликом замене места сабирака, а задатак може гласити овако:

Користећи својство замене места сабирака, израчунај на два начина:

$$16 + 48 =$$

I начин: _____.

II начин: _____.

Овај тип задатака захтева коришћење одређеног својства, што утиче на то да ученик развија флексибилност. Део задатка који захтева да се збир израчуна на два начина развија способност прилагођавања ученика одређеној ситуацији на више начина. Ученик учи да сагледава проблем из различитих углова, пронађе различита решења за исти проблем.

Вештине решавања проблема играју кључну улогу у развоју резилијентности код деце школског узраста. Приступи решавању различитих проблема обухватају више гледишта и начина раслојавања проблема на мање делове. На пример, текстуални задатак можемо поделити на мање делове и решавати га по нивоима сложености, што нас постепено води до коначног решења. Ученике треба усмерити да сами решавају проблем, а не решити проблем уместо њих. Важно је да ученик схвати да може затражити помоћ родитеља и учитеља када му затреба. Ученик мора научити да прихвата промене као део живота и да разуме да су проблеми процес који има решење.

Позитивне мисли, оптимизам, позитиван поглед на свет нису у власништву других људи. У нама су. Ученик може очекивати позитивне резултате теста из математике, што развија његов позитиван став, стање духа и навике позитивног размишљања. Учитељ може охрабrivати ученике да користе позитивне афирмације и постављају реалистичне циљеве, што ће им помоћи да развију самопоуздање и истрајност.

У настави математике учитељ може створити подстицајну атмосферу за ученике кроз активности које им омогућавају да раде на својој емоционалној регулацији и самопоуздању. Ако ученик осећа страх пре математичког теста, учитељ може предложити технике дубоког дисања или кратке физичке активности које ће помоћи у смањењу стреса и побољшању концентрације. Овај приступ помаже ученицима да регулишу своје емоције, повећавају своје самопоуздање и развијају резилијентност у суочавању са изазовима у настави. Такође, могу се организовати активности које подсти-

чу самопоуздање кроз решавање комплексних проблема у групама. На пример, учитељ може припремити изазовне задатке које ученици решавају у тимовима, омогућавајући им да размењују идеје и стратегије. Током рада у групи, ученици уче једни од других и добијају подршку, што им помаже да се осећају сигурније у своје способности.

Закључак

„Резилијентност је интерактивни динамички процес различитих фактора и система, од индивидуалних и биолошких, до социјалних фактора у микро и макросистему и може да буде специфична у односу на контекст и време“ (Herrman, Stewart, Diaz-Granados, Berger, Jackson & Yuen, 2011; Andelković & Zubić, 2014: 154). Дакле, резилијентност није статична особина, већ варира у зависности од контекста и временског периода. Свакако, резилијентност не мора да се нужно стиче по рођењу, већ се „сагледава конструкт који је релативан, развојан, динамичан, који означава позитивну адаптацију и развој појединаца у присуству изазовних околности“ (Gu & Day, 2007: 1305).

Многи ученици разредне наставе данас се суочавају са различитим тешкоћама или неједнакостима, које често могу имати негативне последице. Кључно постаје разумевање процеса који омогућава превазилажење тих изазова, тј. резилијентност. Резилијентност се огледа у способности подизања након великих падова и изазова. Она се развија када ученици пролазе кроз изазовне ситуације и уче да се с њима носе уз позитиван став. Резилијентни ученици могу се опоравити од тешких тренутака и брзо се вратити нормалном животу. За децу су изазовне и тешке ситуације обично праћене великим променама. Временом, кроз различите мање или више стресне ситуације, ученици стичу резилијентност. Развијањем резилијентности ученик стиче отпорност и успешније се прилагођава друштвеној средини. Значај резилијентности огледа се у способности појединца да се успешно прилагоди изазовним и тешким ситуацијама. Међутим, резилијентност не обухвата само начин на који реагујемо на конкретну стресну ситуацију, већ и како се сналазимо са пратећим физичким, психичким и социјалним изазовима.

Наведени примери указују на методичке могућности развијања резилијентности деце млађег школског узраста у настави српског језика и математике. Помоћу њих ученици могу схватити да је упорност важна и да труд може довести до успеха. Овакав приступ не само да помаже ученику да савлада одређену вештину већ га учи важним животним лекцијама о суочавању са изазовима. Ученик који развије ову способност биће спремнији да се носи са будућим тешкоћама, било у школи или у другим аспектима живота. У том случају ће на проблеме гледати као на могућност за ментални раст и развој, што је суштински аспект резилијентности.

Литература

1. Anđelković, V., & Zubić, I. (2014). Rezilijentnost i kvalitet života u odraslom dobu. *Godišnjak za psihologiju*, 11(13), 153–166.
2. Cefai, C., Miljević-Riđički, R., Bouillet, D., Pavin Ivanec, T., Milanović, M., Matsopoulos, A., Gavogiannaki, M., Zanetti, M. A., Cavioni, V., Bartolo, P., Galea, K., Simões, C., Lebre, P., Caetano Santos, A., Kimber, B., & Eriksson, Ch. (2015). *RESCUR: Na valovima – Kurikul otpornosti za predškolsku i ranu školsku dob – Priručnik za roditelje*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
3. Cepanec, K. (2016). *Uloga odgajatelja i roditelja u razvoju psihološke otpornosti na stres kod djece predškolske dobi* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg:99>
4. Cohen, D. & King-Kallimanis, B. L. (2011). A Geriatric Mobile Crisis Response Team: A Resilience-Promoting Program to Meet the Mental Health Needs of Community-Residing Older People. *Resilience in Aging: Concepts, Research, and Outcomes*, 305–315.
5. Day, C., & Gu, Q. (2007). Teachers resilience: A necessary condition for effectiveness. *Teaching and Teacher Education*, 23(8), 1302–1316. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X06001028?via%3Dihub>
6. Durbek, M. (2016). *Stres i suočavanje s teškim i neugodnim situacijama* (Završni rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg:226>
7. Gajšak, S. (2020). *Studija slučaja: Naučena bespomoćnost učenika drugog razreda* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg:1556>
8. Đorđić, D. (2020). *Školska klima kao korelat rezilijentnosti učenika* (Doctoral dissertation, University of Novi Sad).
9. Kerovec, L. (2024). *Razvoj optimizma kod djece* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education).
10. Пијаже, Ж. и Инхелдер, Б. (1978). *Интелектуални развој детета*. Београд: Зунс.
11. Станковић, Т. (2007). *Васпитање емоционалности у школи*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
12. Schonert Reichl, K. A., & Hymel, S. (2007). Educating the Hearts as Well as the Mind. Social and Emotional Learning for School and Life Success. *Education Canada*, 47(2), 20–25.
13. Suzić, N. (2008). Emocije i afektivni stilovi u nastavi. *Pedagoška istraživanja*, 2, 153–165.
14. Šindić, A., & Vodopivec, J. L. (2021). Pedagoške implikacije razvoja rezilijentnosti djece pri uključivanju u vrtić tokom pandemije u Sloveniji i BiH. *Društvene devijacije*, 6(1). <https://doi.org/10.7251/ZCMZ0121033S>
15. Višnjić Jevtić, A. (2019). *Zajedno rastemo – Kompetencije djeteta za cjeloživotno učenje*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Dječji vrtić “Cvrčak.”
16. Видановић, И. (2006). *Речник социјалног рада*. Београд: Ауторско издање.
17. Кацпшак, Л. (2015). Оптимизм как важный фактор воспитания дошкольников. In Конференциум АСОУ: *Сборник научных трудов и материалов научно-практических конференций*, 85–94.

18. Закон о основном образовању и васпитању (“Сл. гласник РС”, бр. 55/2013, 101/2017, 10/2019, 27/2018 - др. закон, 129/2021 и 92/2023). https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.html
19. Правилник о стандардима квалитета рада установе (“Сл. гласник РС - Просветни гласник”, бр. 14/2018 и 1/2024). <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2018/14/1/reg>
20. Shanker, S. G. (2012). Emotion regulation through the ages. In *Moving Ourselves, Moving Others: Motion and Emotion in Intersubjectivity, Consciousness, and Language*, 105–138.
21. Tatalović Vorkapić, S., & Jelić Puhalo, J. (2016). Povezanost osobina ličnosti, nade, optimizma i zadovoljstva životom odgojitelja predškolske djece. *Napredak*, 157(1–2), 205–220. <https://hrcak.srce.hr/177231>

Andela Protić
Jovana Stošić

METHODOLOGICAL POSSIBILITIES IN DEVELOPING RESILIENCE OF YOUNGER ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Summary: *Resilience represents the ability of an individual to successfully cope with challenges, difficulties, and stress, which is particularly important for today's elementary school students. It is closely related to other characteristics of students at this age, including cognitive, emotional, and social aspects, all of which are analyzed in this paper. Additionally, the study highlights the importance of parental support, as well as the role of teachers in fostering resilience and creating an encouraging environment for its development. Numerous methodological possibilities for enhancing resilience are presented, contributing to the mental development of students prepared for future challenges.*

In Serbian language lessons, the focus is on valuable literary texts that encourage optimism, empathy, analytical, and critical thinking. In mathematics, the use of games and collaborative activities helps students learn to overcome complex problems and uncertainties. By carefully selecting content, a stimulating environment is created where students' confidence and positive attitudes toward learning and life are developed. The aim of this paper is to highlight the importance and value of developing resilience in primary school students through various methodological approaches, contributing to the comprehensive development of their personality and preparing them to successfully overcome challenges in contemporary and future society.

Key words: *resilience, optimism, self-confidence, Serbian language, mathematics.*

Примљено: 27. 9. 2024. године.

Одобрено за штампу: 06. 11. 2024. године.